

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата економічних наук, професора,
ученого секретаря Львівського національного університету ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького

Стойко Наталії Євгеніївни

на дисертаційну роботу **Сопової Надії Валеріївни**

**«РАЦІОНАЛЬНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ:
АНТРОПОГЕННО-ЛАНДШАФТОЗНАВЧІ ЗАСАДИ»**

яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань

10 Природничі науки за спеціальністю 103 «Науки про Землю»

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження.

В умовах сучасних глобальних трансформацій проблема раціонального землекористування набула особливої актуальності в контексті сталого розвитку територій. Земельні ресурси є одним із базових геокомпонентів навколишнього природного середовища, що визначають просторові умови господарської діяльності та життєдіяльності населення. У результаті тривалого та інтенсивного антропогенного впливу відбуваються суттєві трансформації природних ландшафтів, що проявляється у формуванні агроландшафтів з високим рівнем господарського освоєння. Переважання екстенсивних форм землекористування, які й досі залишаються поширеними на території України, зумовило розвиток деградаційних процесів земель, зокрема ерозійних явищ, зниження родючості ґрунтів та порушення екологічної рівноваги ландшафтних систем. Черкаська область, що характеризується значною розораністю території та домінуванням сільськогосподарського землекористування, перебуває під відчутним антропогенним навантаженням, що обумовлює необхідність науково обґрунтованого підходу до оптимізації структури землекористування та впровадження ефективних природоохоронних заходів.

Комплексне вивчення та критичний аналіз змісту дисертаційної роботи, а також опублікованих наукових праць здобувача, у яких висвітлено ключові теоретичні положення й прикладні результати дослідження, дають підстави для обґрунтованого висновку про досягнення поставленої мети. Зокрема, визначена мета дослідження, що полягала у виявленні та ґрунтовному аналізі геопросторових особливостей землекористування в межах Черкаської області, у цілому реалізована. Отримані результати свідчать про системний підхід автора до розв'язання поставлених наукових завдань, логічну послідовність викладу

матеріалу та належний рівень обґрунтованості зроблених висновків, що підтверджує відповідність дисертаційного дослідження заявленій тематиці та меті.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота пов'язана з тематикою наукових робіт кафедри екології та безпеки життєдіяльності Уманського національного університету «Розробка методологічних підходів і практичного механізму екологічно збалансованого природокористування у сфері аграрного виробництва» (Державний реєстраційний номер 0108U009772); кафедри хімії, географії та наук про Землю ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» «Антропогенно-ландшафтознавчі засади раціонального землекористування в Україні» (Державний реєстраційний номер 0124U001545); кафедри управління земельними ресурсами, геодезії та кадастру Державного біотехнологічного університету «Інституційні засади організації сільських територій в контексті еколого-економічної оптимізації раціонального використання і охорони земель» (Державний реєстраційний номер 0121U109251).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірність і наукова новизна.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертаційній роботі Сопової Надії Валеріївни забезпечується наступними методологічними параметрами:

Об'єкт і предмет дослідження обрані науково коректно, тісно взаємопов'язані і забезпечені відповідною методологічною і методичною базою. Зокрема, теоретичну базу дослідження склали теоретичні і прикладні розробки українських і зарубіжних учених у галузі наук про Землю, географії, екології, ландшафтознавства, землевпорядкування та природокористування.

У роботі активно застосовуються різноманітні дослідницькі і пошукові методи: контент-аналізу, порівняння і аналогії, моделювання, класифікації та інші. За допомогою конкретно-наукових методів – порівняльно-географічного, картографічного, математико-статистичного, ГІС-моделювання – автором опрацьовано великий масив вихідних статистичних даних, що дало можливість отримати головні висновки і результати роботи.

Інформаційна база дослідження сформована на основі широкого спектра джерел, що забезпечують її наукову обґрунтованість та репрезентативність. Зокрема, вона включає дані офіційної періодичної статистичної звітності,

аналітичні та довідкові матеріали різних державних органів України, у тому числі профільних міністерств і відомств. Важливе місце в структурі інформаційного забезпечення посідають матеріали, а також спеціалізовані дані, надані Головним управлінням Держгеокадастру у Черкаській області. Крім того, використано результати наукових досліджень, публікації вітчизняних учених та інформаційні ресурси наукових установ, що в сукупності дозволило забезпечити комплексність, достовірність і актуальність проведеного дослідження.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що автором вперше для Черкаської області та її окремих адміністративних утворень розроблено інтегральний показник рівня антропогенного навантаження на землі й ландшафти, виділено кластери за відповідною ознакою, а також складено карту районування Черкаської області за рівнем антропогенного навантаження на землі та ландшафти.

Автором також досліджено особливості структури землекористування на території Черкаської області в її динаміці з початку ХХІ ст. Особливу увагу приділено співвідношенню різних видів сільськогосподарських угідь, зокрема таких, що є чинниками погіршення екологічної ситуації в агроландшафтах, та середовищестабілізуючих.

Структура роботи є логічною і відповідає поставленій меті та завданням дослідження, що дозволяє забезпечити повне висвітлення отриманих автором науково-прикладних результатів. У дисертації сформульовано та обґрунтовано ряд наукових положень, висновків та пропозицій, які є новими та розв'язують поставлену в роботі задачу. Зокрема автором вперше проведено аналіз землекористування в Черкаській області, встановленні диспропорцій у структурі сільгоспугідь, виробленні рекомендацій щодо оптимізації структури землекористування за адміністративними районами області. Автором також запропоновано власну методику визначення інтегрального показника рівня антропогенного навантаження на землі й ландшафти.

Практичне значення дисертаційного дослідження зумовлене нагальною потребою в оптимізації екологічного стану земельних ресурсів Черкаської області. У роботі з цього приводу наводяться рекомендації щодо заходів з оптимізації ландшафтів у межах кожного адміністративного району Черкаської області.

Матеріали та отримані результати мають практичну освітню цінність і знайшли впровадження в навчальний процес закладів вищої освіти. Зокрема,

вони використовуються як складові освітніх компонентів «Геоєкологія України» та «Методологія та організація досліджень у науках про Землю» на кафедрі хімії, географії та наук про Землю Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 17.03.2025 року № 1/216). Крім того, результати дослідження інтегровано в освітній процес на кафедрі управління земельними ресурсами, геодезії та кадастру Державного біотехнологічного університету, де вони застосовуються при викладанні дисциплін «Державний земельний кадастр», «Регулювання землеустрою» та «Агроекологічна оцінка» (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 04.09.2025 року). Це свідчить про актуальність, науково-практичну значущість дисертаційної роботи та її затребуваність у підготовці фахівців відповідного профілю.

4. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Значущість дисертаційного дослідження Сопової Надії Валеріївни зумовлена вдосконаленням нею теоретичних і прикладних основ конструктивної географії та наук про Землю. Наукові напрацювання автора базуються на глибокому конструктивно-географічному та ландшафтознавчому аналізі стану, часопросторових особливостей формування та функціонування земельних ресурсів Черкаської області. На особливу увагу заслуговують вміщені в роботі авторські карти, які можуть бути використані органами державної влади й місцевого самоврядування у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища.

У представленій до захисту дисертації оптимально поєднані теоретичні та прикладні положення конструктивної географії та наук про Землю, на основі яких сформульовано теоретичні, методологічні та прикладні засади оптимізації агроландшафтів Черкаської області.

5. Структура, зміст та завершеність дослідження.

Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і 12 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 196 сторінок і містить 40 рисунків та 16 таблиць. Список використаних джерел містить 164 найменування.

Основні положення і наукові результати дисертаційної роботи опубліковані в 18 друкованих наукових працях, з них: 1) 5 статей у фахових виданнях України; 2) 1 праця у виданні, яке включено до міжнародної наукометричної бази Scopus; 3) 1 стаття у науковому виданні іншої держави

(Данія); 4) 11 робіт апробаційного характеру: тези доповідей, які опубліковані у матеріалах наукових конференцій, в тому числі 1 за кордоном. У даних публікаціях відображені основні теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи.

Робота Сопової Надії Валеріївни оптимально структурована, написана грамотною літературною українською мовою, містить ретельно розроблені й цілком обґрунтовані висновки, які чітко відповідають поставленим науковим завданням. Додатки належною мірою доповнюють основний текст дисертації.

6. Дотримання принципів академічної доброчесності.

Відсутність порушень принципів академічної доброчесності у дисертаційній роботі Сопової Надії Валеріївни «Рациональне землекористування в Черкаській області: антропогенно-ландшафтознавчі засади» підтверджується належним оформленням посилань на використані джерела та наукову літературу відповідно до вимог чинного законодавства України у сфері охорони авторських прав. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження автора.

Додатковим підтвердженням наукової новизни та авторського внеску є наявність у межах дисертаційного дослідження двох свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір, що засвідчують оригінальність створених наукових матеріалів, їхню практичну значущість та відповідність вимогам правової охорони інтелектуальної власності. Це підсилює аргументацію щодо самостійності отриманих результатів і їх вагомості внеску у розвиток відповідної галузі знань.

7. Дискусійні положення і зауваження.

При загальній позитивній оцінці виконаного дисертаційного дослідження слід відзначити деякі положення, що не отримали належного розкриття в дисертації і тому є дискусійними:

1) У роботі простежується використання низки термінів і понять без їх належного авторського визначення або з недостатньо чітким тлумаченням. З огляду на міждисциплінарний характер дослідження, це дещо ускладнює однозначність їх інтерпретації та знижує рівень концептуальної узгодженості роботи. Більш системне опрацювання категоріального апарату сприяло б підвищенню теоретичної цілісності дослідження.

2) Недостатньо повно та переконливо обґрунтовано роль наук про Землю, зокрема ландшафтознавства, у вирішенні складних комплексних геопросторових проблем. Особливо це стосується проблематики

землекористування, яка потребує інтегрованого підходу з урахуванням природно-ландшафтної диференціації територій, екологічних обмежень та антропогенних навантажень. Розширення цього аспекту дозволило б чіткіше окреслити прикладний потенціал ландшафтознавчих підходів.

3) Враховуючи, що дисертація подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії, доцільним було б приділити більшу увагу методологічним засадам дослідження, зокрема розкриттю значення сучасних концепцій природокористування. Їх критичний аналіз, систематизація та адаптація до обраної тематики могли б суттєво посилити наукову новизну та теоретичну глибину роботи.

4) Як у теоретичному, так і в прикладному розділах дисертації недостатньо чітко й послідовно висвітлено сутність екологічних відносин в агроєкосистемах. Це, своєю чергою, ускладнює розуміння механізмів формування раціональних пропорцій у структурі землекористування, які є ключовими для забезпечення екологічної збалансованості, ефективного використання земельних ресурсів та досягнення принципів сталого розвитку.

5) Недостатньо розвинутою є схема районування території Черкаської області за ознакою антропогенного навантаження на землі та ландшафти, яку варто було б розробити в розрізі територіальних громад, а не лише адміністративних районів. Схема, представлена в роботі, надмірно узагальнює реально існуючу диференціацію території Черкащини за вищевказаною ознакою, а отже – обмежує можливості її практичного застосування при розробленні системи заходів з оптимізації ландшафтів регіону.

Висловлені судження, критичні оцінки і побажання не мають принципового характеру і не впливають на загальну позитивну оцінку змісту і наукового рівня дисертаційної роботи Сопової Надії Валеріївни. Зазначені зауваження можуть бути усунені в процесі подальших досліджень здобувачем в обраному ним науковому напрямі.

8. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Сопової Надії Валеріївни «Раціональне землекористування в Черкаській області: антропогенно-ландшафтознавчі засади» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що присвячено актуальній темі. Основні наукові положення і висновки дисертації є обґрунтованими та достовірними, вони достатньо повно висвітлені у наукових публікаціях, а також мають важливе значення в галузі природничих наук.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, містить

наукову новизну, має практичне значення та відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 року № 44, а її автор – Сопова Надія Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 «Науки про Землю».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, професор,
учений секретар Львівського національного
університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Наталія СТОЙКО